

f. 99^v ὡς ἐκ προσεχοῦς διαθέσεως, οὕτως | οἱ ἀστρολόγοι ἐκ τῶν οὐρανίων σωμάτων ὡς ἐκ πόρρω αἰτίων, ταύτης τῆς διαθέσεως. Καὶ οὕτως ἀληθεύει τὸ τοῦ Πτολεμαίου· „Ὅταν ἐν γενέσει τινὸς ὁ Ἑρμῆς ἐν τινι τῶν οἴκων τοῦ Κρόνου ᾗ, καὶ αὐτὸς δυνατὸς ᾗ, δίδωσιν ἀρετὴν τῇ νοήσει“.

⁵ LXXXV. — Ὅτι τὰ οὐράνια σώματα οὐκ εἰσὶ τῶν ἡμετέρων βουλήσεων ἢ αἰρέσεων αἰτία.

Ἡ γὰρ βούλησις ἐν τῷ νοερῷ μέρει τῆς ψυχῆς, ὡς ἐν τρίτῳ περὶ ψυχῆς· ἀλλ' εἰς τὸν ἡμέτερον νοῦν ἐδείχθησαν μὴ δύνασθαι δρᾶν τὰ οὐράνια σώματα, ὥστε οὐδ' εἰς τὴν ἡμετέραν θέλησιν ἀντικρυσ.

Ἐτι, τὰ ἐκ τῆς δράσεως τῶν οὐρανίων ἐν τοῖς ὑποκάτω κατὰ φύσιν συμβαίνουσιν· ἀλλ' αἰρούμεθα πράττειν οὐ φυσικῷ νόμῳ, ἀλλ' ἰδίᾳ προθέσει· διὸ καὶ ἡ πρόθεσις καὶ ἡ φύσις δύο εἰσὶ ποιητικαὶ ἀρχαί. Καὶ τὰ μὲν κατὰ φύσιν γινόμενα ὠρισμένοις ἄγονται μέσοις ἐπὶ τὸ τέλος· ὅθεν καὶ αἰεὶ τὸν αὐτὸν ἀποβαίνουσι τρόπον. Διαφόροις δὲ ὁδοῖς πρὸς τὸ τέλος αἱ αἰρέσεις αἱ ἀνθρώπιναι τείνουσιν.

Ἐτι, τὰ μὲν φύσει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὀρθῶς γίνεται· ἀλλ' αἱ ἀνθρώπιναι αἰρέσεις οὐκ εἰσὶν ὀρθαί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Οὐκ ἄρα φύσει εἰσὶν.

²⁰ Ἐτι, ἡ αἴρεσις ἡμῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ δυνάμει ἐστίν· ἀλλὰ τὰ οὐράνια σώματα τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς δυνάμεως ἐν οἷς τέτακται, τοῖς σωματικοῖς δηλονότι.

Ἐτι, ἀναιροῦτ' ἂν ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ἐν ἀνθρώποις, εἰ αἱ θελήσεις ἡμῶν τῶν οὐρανίων σωμάτων προΐοιεν· εἰκῆ δ' ἂν καὶ αἱ ἐντολαὶ τοῦ πῶς ζῆν χρῆ ἐδίδοντο, εἰ μὴ τῶν ἰδίων αἰρέσεων ὁ ἀνθρώπος κύριος ᾗ· εἰκῆ δ' ἂν ἐτάττοντο καὶ ἀθλα καὶ δίκαι, ὧν ἀναιρουμένων, τὸ κοινωνικὸν τῆς ζωῆς ἀπόλλυται.

Ἐτι, τὸ θέλειν ἐν ἡμῖν πᾶν εἶδος σωματικὸν ὑπερβαίνει, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ νοεῖν. Ὡς γὰρ τὰ καθόλου νοοῦμεν, οὕτω καὶ ἡ βούλησις ἡμῶν ἐπὶ τὰ καθόλου φέρεται, ὥσπερ πᾶν ληστῶν γένος μισοῦμεν, καὶ πᾶν γένος ἐπεικῶν φιλοῦμεν. Οὐκ ἄρα ἐκ τῆς δράσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων ἐστὶν ἐν ἡμῖν τὸ θέλειν· οὐδὲν γὰρ ποιεῖ ἐπ' ἐκεῖνα τῆς ἰδίας φύσεως. Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῷ Ἱερεμῖα· „Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ, ἅπερ τὰ ἔθνη φοβεῖται· οἱ γὰρ νόμοι αὐτῶν, μάταιοί εἰσιν“.

³⁵ Ἰστέον δὲ ὅτι, εἰ καὶ μὴ ἀντικρυσ εἰς τὴν ἡμετέραν βούλησιν δρῶσιν, κατὰ συμβεβηκὸς μέντοι, καθόσον δρῶσι μὲν εἰς τὰ σώματα ἡμῶν ἀντικρυσ, f. 100 | διὰ δὲ τῶν σωμάτων χορηγοῦσί τινα αἰτία ταῖς ἡμετέραις αἰρέσεσιν. Οὐ μόνον γὰρ αἱ εἰς τὰ ἔξω σώματα δράσεις αὐτῶν αἰτιοὶ ἡμῖν γίνονται

11 ἐν τοῖς: ἐκ τοῖς A par distraction

33 Ierm. 10, 2-3.

τινων αἰρέσεων, ὡσπερ τοῦ ἀέρος ψυχθέντος, αἰρούμεθα θερμαίνεσθαι τῷ πυρί, ἢ ἄλλο τι ποιεῖν τῷ καιρῷ πρέπον ἐκάστοτε, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς τῶν ἡμετέρων σωμάτων μεταβολῆς, ἃ πάσχουσιν ἐξ ἐκείνων προδήλως, ἀνακύπτουσι παθῶν τινων ἐν ἡμῖν κινήσεις· ἢ ὅτι διὰ τῆς ἐκείνων ἐν ἡμῖν ἐνεργείας γινόμεθα ἐπιτήδαιοι πρὸς πάθη τινά, ὡσπερ οἱ μελαγχολικοὶ 5 ἔτοιμοί εἰσι πρὸς ὀργήν· ἢ ὅτι ἡ δράσις ἐκείνων αἰτία ἐν ἡμῖν γίνεται σωματικῆς τινος διαθέσεως, ἣτις ἐστὶν αἰρέσεως τινὸς πρόφασις, ὡσπερ ἀρρωστοῦντες αἰρούμεθα θεραπεύεσθαι. Πολλάκις δὲ καὶ τὰ οὐράνια σώματα τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν αἰτία γίνονται, καθόσον ἐξ ἀνεπιτηδειότητος ἐρῶντές τινες γίνονται, τῆς τοῦ λόγου χρήσεως στερούμενοι, ἐν 10 οἷς ἰδίως οὐκ ἔστιν αἴρεσις, ἀλλ' ἄγονται φυσικῇ τινι παρωθήσει, ὡς καὶ τὰ ἄλογα. Φανερόν δὲ ἐστίν, ὅτι αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι, εἴτ' ἐξωθεν εἴτ' ἐνδοθεν εἶεν, οὐκ εἰσὶν ἀναγκαῖα αἰτία τῶν αἰρέσεων, ἐπεὶ δύναται τούτοις ὁ ἀνθρώπος ἢ ἀνθίστασθαι διὰ τοῦ λόγου, ἢ ὑπέκειν, ἀλλὰ πλείους εἰσὶν, οἷς ταῖς φυσικαῖς ὀρμαῖς ἔπονται, καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ 15 Πτολεμαῖος ὅτι ἡ σοφὴ ψυχὴ βοηθεῖ τοῖς ἔργοις τῶν ἄστρον, καὶ ὅτι οὐ δυνήσεται ὁ ἀστρολόγος κρίσεις κατὰ τοὺς ἀστέρας διδόναι, ἂν μὴ τὴν τῆς ψυχῆς δύναμιν καὶ τὴν κράσιν καλῶς γνῶ.

LXXXVI. — Ὅτι τὰ σωματικὰ ἀποτελέσματα ἐν τοῖς ὑποκάτω 20 οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἔπονται ταῖς κινήσεσι τῶν οὐρανίων σωμάτων.

Οὐ μόναις δὲ ταῖς ἀνθρωπίναις αἰρέσεσι τὰ οὐράνια σώματα ἀνάγκην ἐπιφέρειν οὐ δύνανται, ἀλλ' οὐδὲ τὰ σωματικὰ ἀποτελέσματα ἐν τοῖς ὑποκάτω τούτοις ἐξ ἀνάγκης ἀπ' ἐκείνων προΐασιν· τὰ γὰρ τῶν φυσικῶν 25 αἰτίων δράσεις κατὰ τὸν ἑαυτῶν τρόπον τὰ ἀποτελέσματα δέχονται· τὰ δὲ ὑποκάτω ταῦτα τρεπτὰ εἰσι, καὶ οὐ τὸν αὐτὸν ἔχοντα τρόπον διὰ τὴν ὕλην, δυνάμει πρὸς πολλὰ εἶδη οὔσαν, καὶ διὰ τὴν τῶν εἰδῶν καὶ τῶν δυνάμεων ἐναντιότητα. Οὐκ ἄρα αἱ δράσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων ἐν τοῖς ὑποκάτω | τούτοις ἐξ ἀνάγκης ἐγγίνονται. f. 100 v

Ἔτι, ἢ μὲν κινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον αἰεὶ· τὰ δὲ ὑποκάτω ταῦτα οὐκ αἰεὶ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα λαμβάνουσιν ἐκ τῆς τῶν οὐρανίων σωμάτων κινήσεως. Οὐκ ἄρα προΐασιν ἐξ ἀνάγκης· καὶ Πτολεμαῖος δὲ ἐν τῇ τετραβίβλῳ φησὶν· „Οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν ἀφύκτως τὰ μετέωρα προΐεσθαι, ὡς τὰ ἀπὸ θείας προ- 35 νοίας γινόμενα, καὶ ἃ μηδένα τρόπον ἔστι διαφυγεῖν, καὶ τὰ κατὰ ἀλήθειαν καὶ ἐξ ἀνάγκης προΐόντα“. Ἔτι τε ἐν τῷ Γενεθλιαλογικῷ φησὶν· „Αὗται δὲ αἱ κρίσεις, ἃς σοι παραδίδωμι, μεταξὺ εἰσι τοῦ τε ἀναγκαίου καὶ δυνατοῦ“.

LXXXVII. — Ὅτι οὐδὲ τῇ δυνάμει τῆς κινούσης αὐτὰ ψυχῆς αἷτια τὰ οὐράνια τῶν ἀνθρωπίνων αἰρέσεων.

Ἄλλ' οὐδὲ τῇ δυνάμει τῆς κινούσης τὸν οὐρανὸν οὐσίας, εἴτε ἔμφυχόν τις αὐτὸν ὑποθόλτο, εἴτε ὑπὸ χωριστῆς οὐσίας κινούτο, αἷτια τῶν ἡμετέρων ἐστὶν αἰρέσεων ἢ τοῦ οὐρανοῦ κινήσις. Πᾶν γὰρ ἀποτέλεσμα τοῦ ποιούντος διὰ τινος ὀργάνου προῖόν οἰκείως ἔχει τῷ ὀργάνῳ, ὡς καὶ τῷ ποιούντι· οὐ γὰρ τῷ τυχόντι ὀργάνῳ πρὸς τὸ τυχὸν ἀποτέλεσμα χρώμεθα, ὡστ' οὐ δυνατὸν διὰ τινος γίνεσθαι ὀργάνου, ἐφ' ὃ κατ' οὐδένα τρόπον ἑαυτὴν ἐκτείνει ἢ τοῦ ὀργάνου δύναμις· ἢ δὲ τοῦ σώματος ἐνέργεια οὐδαμῶς ἐαυτὴν ἐκτείνει ἐπὶ τὸ τοῦ νοῦ καὶ τῆς θέλησεως ἀμετάβλητον, ὡς προ-
 10 αποδέδεικται, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, καθόσον ἐξ αὐτῶν μεταβάλλεται τὸ σῶμα, ὡς εἴρηται. Ἄδύνατον ἄρα τὴν ψυχὴν τοῦ οὐρανοῦ σώματος, ἢ τὴν κινούσαν αὐτὸ χωριστὴν οὐσίαν, εἰς τὴν βούλησιν δρᾶν καὶ τὸν νοῦν, τῆς οὐρανοῦ κινήσεως μεσιτευσούσης.

15

LXXXVIII. — Ὅτι αἱ χωρισταὶ οὐσίαι οὐκ εἰσὶν αἷτιοι τῶν ἡμετέρων αἰρέσεων, ἀλλ' ὁ Θεὸς μόνον.

Οὐδεμία δὲ ψυχὴ οὐράνιος, ἢ χωριστὴ οὐσία νοερά καὶ κτιστὴ ἀντι-
 κρυς δύναται βούλησιν ἡμῖν ἐντιθέναι, ἢ τὴν αἴρεσιν κινεῖν ἐν ἡμῖν. Ἡ
 20 γὰρ πόρρω αἷτια οὔτε κινεῖν οὔτε ποιεῖν τι δύναται, εἰ μὴ μεσιτευσούσης τῆς προσεχοῦς αἷτίας· προσεχὲς δὲ κινητικὸν τῆς βουλήσεως τὸ νοητὸν ἐστὶν ἀγαθόν, ὅπερ ἐστὶν αὐτῆς ἀντικείμενον, ὡς τὸ χρῶμα τῆς ὄψεως, καὶ ὑφ' οὗ κινεῖται. Οὐδεμία τοίνυν κτιστὴ οὐσία τὴν βούλησιν κινήσαι
 f. 101 δύναται, μὴ μεσιτεύοντος τοῦ | νοητοῦ ἀγαθοῦ. Τοῦτο δὲ ἐστὶ καθόσον
 25 φανεροῖ ταύτῃ εἶναι τι ἀγαθόν, ὃ δεῖ πράττειν, ὅπερ ἐστὶ πείθειν. Οὐδεμία τοίνυν κτιστὴ οὐσία δύναται δρᾶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν, ἢ εἶναι αἷτια τῆς ἡμετέρας αἰρέσεως, εἰ μὴ τὸν τῆς πειθοῦς τρόπον. Ἄλλ' ὁ Θεὸς μόνος, τοῦ εἶναι τῇ ψυχῇ αἷτιος ὢν, καὶ μόνος συνέχων αὐτὴν ἐν τῷ εἶναι, καὶ μόνος ἐνδοθεν αὐτῇ συνάπτεται, καὶ μόνος τὴν θέλησιν τῆς ψυχῆς οὐ
 30 βία, ἀλλ' ἐκουσίως κινεῖ.

Κάντευθέν ἐστὶ τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις· „Καρδία βασιλέως ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ ὅπου θέλει, κλινεῖ αὐτήν“· καὶ ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους· „Ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν“.

35

LXXXIX.

Αὐτὸ γὰρ τοῦτο ὁ φησι Σολομών, ὅτι ὅπου θέλει κλινεῖ αὐτήν, δείκνυσι τὸ θεῖον αἰτιῶδες οὐ μόνον πρὸς τὴν δύναμιν τῆς θέλησεως ἐκτεινόμενον,

31 Prov. 21, 1 32 Philip. 2, 13

33 Après θέλειν, ligne en blanc dans A

pour le titre, qui n'a pas été écrit

ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς. Ἐν δ' αὐτῷ καὶ ἐν τῷ Ἑσαΐα λέγεται· „Πάντα τὰ ἡμέτερα ἔργα ἐν ἡμῖν εἰργάσω, Κύριε, ὡς οὐ μόνον τῆς τοῦ θέλειν δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ τῆς πράξεως ἐκείθεν οὔσης ἡμῖν“.

Ἐτι δέδεικται τὸν Θεὸν εἶναι πάσης ἐνεργείας αἰτίαν καὶ ἐνεργεῖν ἐν παντὶ ἐνεργοῦντι. Οὐκοῦν ἐστὶν αἰτίος καὶ τῶν κινήσεων τῆς θελήσεως, οἷον οὐ τῆς θελήσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ θέλειν, ἄλλως τε καὶ ὅτι καθ' ἅπερ ἐν τοῖς σωματικοῖς πάσης κινήσεως αἰτίον ἀπὸ τῆς πρώτης ἐστὶ κινήσεως, οὕτω καὶ πᾶσαν θελήσεως κίνησιν δεῖ τὴν πρώτην θέλησιν ἔχειν αἰτίαν, ἥτις ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ θέλησις.

XC. — Ὅτι αἱ ἀνθρώπινα θελήσεις καὶ αἰρέσεις τῇ θείᾳ προνοίᾳ ὑπόκεινται.

Πάντα γὰρ ὅσα ποιεῖ ὁ Θεός, κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἑαυτοῦ προνοίας ποιεῖ. Ἐπεὶ τοίνυν αὐτός ἐστὶν αἰτία τῆς ἡμετέρας αἰρέσεως καὶ βουλήσεως, καὶ αἱ ἡμέτεραι αἰρέσεις καὶ βουλήσεις τῇ θείᾳ προνοίᾳ ὑπόκεινται.

Ἐτι, τὰ ἀσώματα, δι' ὧν τὰ σωματικὰ διοικοῦνται, δρῶσιν εἰς τὰ σώματα τῇ βουλήσει. Εἰ οὖν αἱ αἰρέσεις καὶ τῶν βουλήσεων κινήσεις τῶν ἀσωμάτων οὐσιῶν οὐ προσήκουσι τῇ θείᾳ προνοίᾳ, καὶ τῶν σωματικῶν ἐκβληθήσεται ἡ πρόνοια, καὶ οὕτως οὐδενὸς ἔσται πρόνοια. Ἀλλὰ τοῦναντίον, εἰ αἱ σωματικαὶ οὐσίαι κατὰ τὰς ἑαυτῶν οὐσίας καὶ ἐνεργείας ὑπὸ τὴν τάξιν τῆς θείας προνοίας εἰσὶν, πολλῶ μᾶλλον αἱ νοεραὶ οὐσίαι, τιμιώτεραι οὐσαὶ ἐν τῷ παντί· ταύτας γὰρ τοιαύτας οὔσας δεῖ μᾶλλον μετέχειν τῆς τάξεως, ἐν ἣ τὸ τοῦ παντός ἐστὶν ἀγαθόν, ἄλλως τε καὶ εἰ ἐγγύτερον τοῦ τέλους εἰσὶν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός, μᾶλλον ὑποπίπτουσι καὶ τῇ πρὸς τὸ τέλος τάξει, πρὸς ὃ τὰ ἄλλα ἰθύνονται, μεσιτεουσῶν αὐτῶν, ὡς εἰκόσ.

Ταύτη δὲ τῇ ἀποφάσει καὶ ἡ Γραφή βοηθεῖ· ἐν γὰρ τῷ Δευτερονομίῳ λέγεται ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· „Βλέπε ὅτι σήμερον προέθηκα ἐνώπιόν σου ζωὴν καὶ ἀγαθόν, καὶ ἀνάπαλιν θάνατον καὶ κακόν“· καὶ ἐν τῷ Ἑκκλησιαστικῷ· „Πρὸ τοῦ ἀνθρώπου ζωὴ καὶ θάνατος, ἀγαθόν καὶ πονηρόν· τὸ ἀρέσκον αὐτῷ δοθήσεται αὐτῷ“.

XCI. — Ὅτι τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὰς ὑψηλοτέρας αἰτίας ἀνάγονται.

Αἱ μὲν γὰρ θελήσεις τε καὶ αἰρέσεις ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διατάσσονται· ἡ δὲ τῷ νῷ προσήκουσα τοῦ ἀνθρώπου γνώσις καὶ αὐτὴ ὑπὸ Θεοῦ, τῶν ἀγγέλων μεσιτεουσῶν, τάττεται. Ἐὰ δὲ προσήκοντα τοῖς σωματικοῖς, εἴτ' ἐνδοθεν εἴτ' ἐξωθεν εἶεν, εἰς χρῆσιν ἦκοντα τῷ ἀνθρώπῳ, ὑπὸ τοῦ

Θεοῦ διοικεῖται, τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων μεσιτευόντων. Τούτων δὲ μία ἡ αἰτία καθόλου· πᾶν γὰρ πολυειδὲς καὶ μεταβαλλόμενον καὶ πεφυκὸς ἀσθενεῖν ἀνάγκη ὡς εἰς ἀρχὴν ἀνάγεσθαι μονοειδὲς τι καὶ ἀμετάβλητον καὶ μὴ δυνάμενον ἀσθενεῖν. Διὰ τοῦτο αἱ ἡμέτεραι αἰρέσεις
 εἰς τὴν θείαν ἀνάγονται θέλησιν, ποικίλαι οὔσαι καὶ μεταβληταὶ διὰ τὴν
 τῆς διανοίας κουφότητα, ἥτις ἐστὶν ἐν τῇ ἐσχάτῃ τέλει οὐχ ἰδρυμένη
 βεβαίως, καὶ διὰ τὴν τῶν ἐξωθεν περιστώτων μεταβολὴν, τῆς θείας θελή-
 σεως μονοειδοῦς οὔσης· τῷ γὰρ ἐν θέλειν πάντα τὰ ἄλλα θέλει. Ὡς οὖν
 μόνου τοῦ θείου τῶν ἡμετέρων θελήσεων καὶ αἰρέσεων ὄντος αἰτίου, καὶ
 αἱ κινήσεις αὐτῶν εἰς μόνην τὴν θείαν ἀνάγονται θέλησιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ
 ἡ γνῶσις ἡμῶν πολυσχιδῆς ἐστίν, ἐκ πολλῶν αἰσθητῶν συναγομένη καὶ
 μεταβλητὴ διὰ τὸ ἀφ' ἑνὸς εἰς ἕτερον μεταβαίνειν, καὶ ἀπὸ τῶν γνωριμω-
 τέρων ἐπὶ τὰ ἀδηλα καὶ ἀσθενῆς, διὰ τὴν τῆς φαντασίας καὶ τῆς αἰσθή-
 σεως μίξιν, διὸ καὶ ἀπατηλή, ἡ δὲ τοῦ ἀγγέλου γνῶσις μονοειδῆς καὶ
 ἀμετάβλητος καὶ βεβαία· ἐκ μιᾶς τε γὰρ πηγῆς, τοῦ Θεοῦ, τὴν γνῶσιν
 f. 102 λαμβάνουσιν, καὶ ἀπλῆ νοοῦσιν ἐπιβολῇ, καὶ τὰς οὐσίας τῶν πραγμάτων
 γινώσκουσι καθ' αὐτάς, περὶ ἃς οὐχ οἶόν τε ἐξαπατηθῆναι, ὡς οὐδὲ τὴν
 αἰσθησὶν περὶ τὸ ἴδιον αἰσθητόν, διὰ τοῦτο ἡ νοερά γνῶσις ἡμῶν τῇ τῶν
 ἀγγέλων ὀρίζεται γνώσει. Ὅμοίως καὶ τὰ σώματα τὰ τε ἀνθρώπινα καὶ
 τὰ ἐξωτερικά, οἷς οἱ ἄνθρωποι χρῶνται, πολὺ τὸ ποικίλον καὶ τὴν ἐναν-
 τιότητα καὶ τὴν ἀσθένειαν ἔχοντα, τῇ κινήσει τῶν οὐρανίων σωμάτων
 ὀρίζονται, μονοειδῶν τε ὄντων καὶ ἀπλῶν, καὶ ἄνευ τινὸς ἐναντιότητος,
 καὶ συνεχῶς καὶ ὁμοιοτρόπως αἰεὶ κινουμένων, καὶ ἄνευ φθορᾶς τινος ἢ
 ἀλλοιώσεως.

26

XCII. — Πῶς λέγεται τις εὐτυχῆς, καὶ πῶς ὑπὸ τῶν
 ἀνωτέρων αἰτίων βοηθεῖται.

Λέγεται γὰρ ἀνθρώπῳ τινὶ καλῶς τὰ κατὰ τύχην συμβαίνειν, ὅταν
 παρὰ τὸν σκοπὸν ἀγαθὸν τι τούτῳ συμβῆ, ὡσπερ ὅταν τις ἐν ἀγρῷ
 σκάπτων, εὖρη θησαυρὸν ὃν οὐκ ἐζήτει. Συμβαίνει δὲ τινα ἐνεργοῦντα
 παρὰ τὸν ἴδιον μὲν σκοπὸν ἐνεργεῖν, οὐ μέντοι παρὰ τὸν σκοπὸν ἀνωτέρου
 τινός, ᾧ τινι ὑποτέτακται οὗτος, ὡσπερ ἂν εἴ τις δεσπότης προστάξειε
 δούλῳ τινὶ ἀπελθεῖν ὅπου τὸν σύνδουλον ἐπεπόμφει, ἀγνοοῦντος αὐτοῦ·
 τούτῳ γὰρ ἡ εὐρεσις τοῦ συνδούλου παρὰ τὸν σκοπὸν ἐστὶν ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐ
 παρὰ τὸν σκοπὸν τοῦ πέμψαντος δεσπότη· διὸ καὶ πρὸς μὲν αὐτὸν
 τυχαῖόν ἐστι, πρὸς δὲ τὸν δεσπότην, οὐχί, ἀλλὰ καὶ τεταγμένον. Ἐπεὶ
 τοίνυν ὁ ἄνθρωπος τεταγμένος ἐστὶ κατὰ μὲν τὸ σῶμα ὑπὸ τὰ οὐράνια
 σώματα, κατὰ δὲ τὸν νοῦν ὑπὸ τοὺς ἀγγέλους, κατὰ δὲ τὴν θέλησιν ὑπὸ
 τὸν Θεόν, δύναται τι παρὰ τὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου συμβαίνειν, ὅπερ
 ἢ κατὰ τὴν τάξιν τῶν οὐρανίων σωμάτων ἐστίν, ἢ κατὰ ἔλλαμψιν ἀγγέ-

λων, ἢ τοῦ Θεοῦ. Ὅμως, εἰ καὶ μόνος ὁ Θεὸς ἀντικρυς εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων αἱρέσεις δρᾷ, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ ἀγγέλου ἐνέργεια, συνεργεῖ τι πρὸς τὴν αἴρεσιν τοῦ ἀνθρώπου τὸν τῆς πειθοῦς τρόπον· ἡ δὲ τοῦ οὐρανίου σώματος ὡς διατιθέντος, ὡς πρότερον εἴρηται. Ὅταν τοίνυν τις ἐκ τῆς δράσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων πρὸς τινὰς αἱρέσεις χρησίμους ἑαυτῷ ἀποκλίνῃ, ὧν τὴν ὠφέλειαν οὐ γινώσκει τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ, φωτίζεται δὲ ὁ τούτου νοῦς καὶ τῷ φωτὶ τῶν νοερῶν οὐσιῶν πρὸς τὸ πράττειν ἐκεῖνα, καὶ ἡ βούλησις δὲ αὐτοῦ ὑπὸ τῆς θείας ἐνεργείας ὁδηγῆται πρὸς τὸ ἐλέσθαι τι χρήσιμον ἑαυτῷ, οὐ τὸν λόγον ἀγνοεῖ, λέγεται εἶναι εὐτυχῆς· καὶ τοῦναντίον δυστυχῆς, ἔστιν ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω αἰτίων ἐπὶ τὰναντία ἡ τούτου αἴρεσις ἀγῆται, ὡς ἐν τῷ Ἱερεμῖα περὶ τίνος λέγεται· „Γράψον τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον ἄτεκνον, ὃς οὐ κατευοδωθήσεται ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ“. Λέγεται δὲ τις καλῶς γεννηθεὶς ἢ κακῶς ἐκ τῆς ἀπορρυσίσης διαθέσεως ἀπὸ τοῦ οὐρανίου σώματος εἰς τὸ ἡμέτερον σῶμα, καὶ ἐπομένως καὶ οὗτος εὐτυχῆς λέγεται. Καθὼς δὲ ὁ τοῦ ἀνθρώπου νοῦς ἐλλάμπεται πρὸς τὸ πράττειν τι, ἢ ἡ βούλησις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διεγείρεται, οὐ λέγεται καλῶς γεγεννημένος, ἀλλὰ μάλλον πεφυλαγμένος, ἢ κεκυβερνημένος. Ἔστι καὶ ἄλλη διαφορὰ· ἡ μὲν γὰρ τοῦ ἀγγέλου ἢ τοῦ οὐρανίου σώματος ἐνέργεια πρὸς τὴν αἴρεσιν ὡσπερ διατίθησι μόνον· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ ὡσπερ τελειοῦσα ἐστίν· Ἐπεὶ δὲ ἡ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ποιότητος διάθεσις ἢ τῆς τοῦ νοῦ πειθοῦς οὐδαμῶς ἀνάγκην ἐπάγει πρὸς τὸ αἰρεῖσθαι, οὐκ ἀεὶ αἰρεῖται ὁ ἄνθρωπος ὅπερ ὁ φυλάσσων αὐτὸν ἀγγελὸς βούλεται, ἢ ἐφ' ὅπερ ἄγει τὸ οὐράνιον σῶμα· ἀεὶ μέντοι αἰρεῖται ὅπερ ὁ Θεὸς εἰς τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἐνεργεῖ. Ὅθεν πολλάκις ἡ τῶν ἀγγέλων φυλακὴ παύεται, κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἱερεμῖα· „Ἐφυλάξαμεν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ ἐφυλάχθη“· πολλῶν δὲ μάλλον καὶ ἐφ' ὅπερ κλίνειν ποιεῖ τὸ οὐράνιον σῶμα. Ἡ δὲ θεία πρόνοια ἀεὶ βεβαία ἐστίν.

Ἔτι, ἡ μὲν πρὸς τὴν αἴρεσιν ἐκ τῶν οὐρανίων σωμάτων διάθεσις κατὰ τίνος πάθους τρόπον ἐστίν, ὡσπερ εἴ τις ἐνάγοιτο πρὸς τὸ αἰρεῖσθαι τι μίσει, ἢ φιλίᾳ, ἢ ὀργῇ, ἢ τοιούτῳ τινί· ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου διάθεσις πρὸς τὸ αἰρεῖσθαι ἄνευ πάθους ἐστίν, καὶ κατὰ τὸν τῆς νοερᾶς θεωρίας τρόπον, καὶ ποτὲ μὲν ἐλλάμπεται μόνον ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ ἀγγέλου πρὸς τὸ ποιητέον, οὐ μέντοι διδάσκεται καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐστίν ἀγαθόν, ἀλλ' ἐκ τοῦ τέλους μόνον τοῦτο λαμβάνεται· διὸ πολλάκις νομίζει μὲν τι ἀγαθὸν προσήκον γενέσθαι, τὸ δὲ, διότι ζητούμενος λέγει μὴ εἰδέναι· ὅθεν ἀφικομένῳ ἐπὶ τὸ ἔσχατον τέλος ὅπερ οὐ προεώρα, ἔσται τούτῳ τυχαῖον· ποτὲ δὲ τῇ ἀγγέλου ἐλλάμφσει διδάσκεται καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν ἐστὶ τοδὶ

f. 103 ἀγαθόν, ὃς ἤρτηται τοῦ τέλους, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ | τέλος ἀφιγμένῳ δ
προεώρα, οὐκ ἔσται αὐτῷ τοῦτο τυχαῖον.

Ἔτι, δύναται μὲν τι συμβαίνειν ἀγαθόν τῷ ἀνθρώπῳ παρὰ τὸν αὐτοῦ
σκοπὸν καὶ τὴν ἔλλαμψιν τῶν ἀγγέλων. Ἡ γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς
ἢ ἡ ἀγγελικὴ δύναμις μερικὴ τίς ἐστὶ πρὸς τὴν θείαν δύναμιν, πρὸς τὰ
ὄντα πάντα ἐκτεινομένην· ὁμοίως καὶ παρὰ τὰ οὐράνια σώματα, ὅτι ἡ
διάθεσις αὐτῶν οὐκ ἐπὶ πάντα ἐκτείνει ἑαυτήν, ἐφ' ὅσα ἡ αἵρεσις τῆς
ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀσωμάτου οὐσης. Παρὰ τὴν θείαν μέντοι γε πρόνοιαν
οὐδὲν συμβῆναι ἀγαθόν δύναται τῷ ἀνθρώπῳ, ἥτις ὡσπερ ποιητικὴ, οὕτω
10 καὶ προνοητικὴ καὶ διοικητικὴ ἐστὶ τοῦ ὄντος καθὼς ὄν· διὸ πάντα
ὑφ' ἑαυτὴν περιέχει. Οὕτω τοίνυν ἀγαθόν τι ἢ κακὸν συμβῆναι δύναται
τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τύχην, καὶ τῇ πρὸς τοὺς ἀγγέλους παραθέσει, οὐ μὴν
τῇ πρὸς τὸν Θεόν. Ἐν δὲ τοῖς ἠθικοῖς οὐ δύναται τις εὐτυχῆς λέγεσθαι
ἢ δυστυχῆς· οὐ γὰρ εἰσι παρὰ τὸν σκοπὸν ὅλως ἐν τῇ αἵρέσει ὄντα, ἀλλὰ
15 μόνον καλῶς ἢ κακῶς γεγεννημένος διὰ τὴν ἐκ τῆς τοῦ σώματος δια-
θέσεως ἐπιτηδειότητα πρὸς τὴν τοιάνδε αἵρεσιν. Τῇ δὲ πρὸς τὰ ἔξωθεν
ἀγαθὰ παραθέσει, ἃ δύναται παρὰ τὸν σκοπὸν ἀποβαίνειν, δύναται τις
λέγεσθαι καὶ καλῶς γεγεννημένος καὶ εὐτυχῆς, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κυβερ-
νώμενος, καὶ ὑπὸ ἀγγέλου φυλαττόμενος.

Ἔτι, καὶ πρὸς τὸ αἰρεῖσθαι καὶ πρὸς τὸ παρακολουθεῖν τοῖς αἵρε-
τοῖς βοηθεῖται παρὰ τῶν ἀνωτέρω αἰτίων, ὡσαύτως δὲ καὶ κωλύεται, κατὰ
μὲν τὴν αἵρεσιν διατιθέμενος πρὸς τι αἰρετὸν ὑπὸ τῶν οὐρανίων σωμάτων
ἢ ἀγγελικῆς ἐλλάμψεως, ἢ θείας ἐνεργείας· πρὸς δὲ τὴν παρακολούθησιν,
ἰσχὺν καὶ δραστηριότητα ἔχων ἐκ τοῦ οὐρανίου σώματος καὶ εἰληφώς, ἢ
25 παρὰ ἀγγέλου λαμβάνων, ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ· οὐδὲν γὰρ κωλύει, ὡσπερ
λίθοι τινὲς καὶ βοτάναι ἔχουσιν, οὕτω καὶ ἀνθρωπὸν τινα ἔχειν ἐκ τῶν
οὐρανίων δραστηριότητά τινα περὶ σώματος, ἣν ἄλλος οὐκ ἔχει, οἷον ἰατρὸν
περὶ τὸ ὑγιάζειν, ἢ γεωργὸν περὶ τὸ φυτεύειν, ἢ στρατιώτην περὶ τὸ
πολεμεῖν. Ἀλλὰ τὴν δραστηριότητα ταύτην πολλῶν τελειότερον ὁ Θεὸς
30 τοῖς ἀνθρώποις παρέχει, ὥστε δραστηρίως τὰ δέοντα γίνεσθαι ἐν τοῖς
f. 103^v αὐτοῦ κτίσμασι ποιεῖν. Κατὰ μὲν οὖν τὴν πρώτην | βοήθειαν, τὴν ἐν τῷ
αἰρεῖσθαι, ἰθύνειν λέγεται· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, ἐνισχύειν· διὸ καὶ ὁ
προφήτης, τῆς μὲν προτέρας βοηθείας ἀπτόμενος, φησὶ· „Κύριος φωτισμὸς
μου καὶ σωτὴρ μου, τίνα φοβηθήσομαι“; τῆς δὲ δευτέρας λέγει· „Κύριος
35 ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου ἀπὸ τίνος δειλιάσω“; τούτων ἢ μὲν προτέρα
βοήθεια καθολικωτέρα ἐστίν· βοηθεῖται γὰρ ὁ ἀνθρώπος καὶ ἐν τοῖς
ὑποκειμένοις τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ τοῖς ἄλλοις· ἢ δὲ δευτέρα ἐν ἐκείνοις
μόνον ἐστὶν πρὸς ἃ ἡ ἀνθρωπίνη δύναμις οὐκ ἐξικνεῖται. Συμβαίνει δὲ

τῷ ἀνθρώπῳ καλῶς ἢ κακῶς τὰ κατὰ τύχην, ποτὲ μὲν αὐτοῦ μόνου ποιούντος, ὡς ὅταν ὀρυσσῶν ἐντύχοι θησαυρῷ, ποτὲ δὲ καὶ ἄλλου ἐνεργείας συντρεχούσης, ὡς ὁ ἐπὶ τῷ ἀγοράσαι ἐλθὼν καὶ τὸν δανειστὴν ἀπροσδοκῆτως εὐρών. Πρὸς μὲν οὖν τὸ ἐλέσθαι τὸ πρότερον ἦγγουν τὸ ὀρύξαι, ᾧ συνέζευκται τὸ εὐτυχεῖν θησαυρῷ, ἄγεται αὐτὸς μόνος, καὶ οὕτω βοηθεῖται· ὁ πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, ἐκάτερος τῶν ποιούντων ἄγεται πρὸς τὸ ἐλέσθαι ἐνεργειάν τινα ἢ κίνησιν, ὅθεν ἂν ἀλλήλοις συνδράμοιεν. Πάντα τοίνυν τὰ κατὰ τύχην οὕτως ἀποβαίνοντα εἰς μὲν τὴν θείαν αἰτίαν ἀναγόμενα τὸν τῆς τύχης ἀποβάλλουσι λόγον, εἰς δὲ τὸ οὐράνιον σῶμα, οὐδέποτε.

Ἔτι φανερόν καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῆς τοῦ οὐρανόου σώματος δυνάμεως καθόλου εὐτυχῆς οὐ δύναται εἶναι, ἀλλὰ μόνον κατὰ τόδε, ἢ τόδε· ἢ μὲν γὰρ φύσις πρὸς ἓν μόνον τέτακται, τὰ δὲ κατὰ τύχην καλῶς ἢ κακῶς συμβαίνοντα τῷ ἀνθρώπῳ οὐ πεφύκασιν εἰς ἓν τι ἀνάγεσθαι, ἀλλ' ἀόριστὰ εἰσι καὶ ἄπειρα. Οὐκ ἄρα δυνατόν ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἔχειν τινά, ἐκ τινος ἀπορροίας τοῦ οὐρανόου σώματος, ὥστ' αἰεὶ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκεῖνα αἰρεῖσθαι, οἷς κατὰ συμβεβηκὸς ὠφέλιμά τινα ἔπεται· δυνατόν δὲ ὑπὸ τοῦ οὐρανόου σώματος ἄγεσθαι εἰς τὸ ἐλέσθαι τι, ᾧ κατὰ συμβεβηκὸς ὠφέλιμόν τι συνηπται, καὶ πάλιν εἰς ἄλλο, καὶ ἔτι εἰς τρίτον· οὐ μέντοι δυνατόν αἰεὶ οὕτως ὡς μιᾶς ἐνδεδομένης εἰς πάντα κινήσεως· ἐκ μιᾶς δὲ θείας διαθέσεως δυνατόν ἄνθρωπον εἰς πάντα ἰθύγεσθαι.

XCIII. — Περὶ εἰμαρμένης, εἰ ἔστι, καὶ τί ἔστι.

Οἱ μὲν τὰς ἀνωτέρω αἰτίας ἀπηγηνάμενοι διὰ τὰ κατὰ συμβεβηκὸς ἐκ τῶν | μερικῶν αἰτίων γινόμενα, οὐδὲν εἶπον εἶναι τὴν εἰμαρμένην· τινὲς δὲ πάντα τὰ ἐνταῦθα ἐξ αὐτομάτου συμβαίνοντα εἰς τὰ οὐράνια ἀνήγον f. 104 25 σώματα καὶ τὰς ἀνθρωπίνας αἰρέσεις, τὴν δύναμιν τῆς τῶν ἀστέρων θέσεως, ἢ πάντα μετὰ τινος ἀνάγκης ὑποκεῖσθαι ἐτίθεσαν, εἰμαρμένην καλοῦντες, ἥτις δόξα ἀδύνατος καὶ τῆς πίστεως ἀλλοτρία. Τινὲς δὲ εἰς τὴν τῆς θείας προνοίας διοίκησιν πάντα ἀνάγειν ἠθέλησαν, καὶ τὰ ἀπὸ τύχης συμβαίνειν δοκοῦντα· ὅθεν ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης εἶπον ἄγεσθαι πάντα, τὴν 30 ἐν τοῖς πράγμασιν ἐκ τῆς θείας προνοίας τάξιν οὕτω καλοῦντες. Ὅθεν ὁ Βοήτιος φησὶν· „Εἰμαρμένη ἐστὶν ἢ τοῖς κινουμένοις πράγμασι συνεταγμένη διάθεσις, δι' ἧς ἢ πρόνοια πάντα ταῖς ἑαυτῆς τάξεσι στρέφει. Αὕτη γὰρ ἢ τάξις, καθόσον μὲν ἐστὶν ἐν τῷ θείῳ νῷ, οὕτω τοῖς πράγμασιν ἐντεθεῖσα, πρόνοια ἐστὶ· καθόσον δὲ τοῖς πράγμασι προσάγεται, 35 εἰμαρμένη καλεῖται· κινουμένοις δὲ φησιν, ἵνα δείξῃ ὡς ἢ τῆς προνοίας τάξις οὐκ ἀναιρεῖ τῶν πραγμάτων τὸ συμβεβηκὸς καὶ τὸ δύνασθαι κινεῖσθαι.

Οὕτω τοίνυν τὴν εἰμαρμένην ἀναιρεῖν, τὴν θείαν πρόνοιαν ἐστὶν ἀναιρεῖν. Ἄλλ' ἐπεὶ οὐδ' ὀνόματα κοινὰ τοῖς ἀπίστοις ἔχειν ὀφείλομεν, ἵνα μὴ ἐκ τῆς κοινωνίας τῶν ὀνομάτων ἀφορμὴ γένηται πλάνης, τοὺς πιστοὺς οὐ 40

δει τῷ τῆς εἰμαρμένης ὀνόματι χρῆσθαι, ἵνα μὴ δοκῶμεν ἐκείνοις συντίθεσθαι, οἱ κακῶς περὶ τῆς εἰμαρμένης ὑπέλαβον, πάντα ταῖς ἀνάγκαις τῶν ἀστέρων ὑποτιθέντες. Ὅθεν καὶ Αὐγουστίνος φησὶν· „Εἰ τις τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἢ τὴν ἐξουσίαν τῷ τῆς εἰμαρμένης ὀνόματι καλοίη, τῆς δόξης ἐχέσθω, τὴν δὲ γλῶσσαν σωφρονίζέτω“· καὶ Γρηγόριος κατὰ τὴν αὐτὴν δόξαν φησὶν· „Ἀπειρή τῆς τῶν πιστῶν διανοίας εἰμαρμένην εἶναι τι λέγειν“.

XCIV. — Περὶ τοῦ βεβαίου τῆς θείας προνοίας.

10 Τρία ὑποτίθεσθαι δεῖ οἰκείως τῇ πίστει· ὅτι οὐδὲν τὴν θείαν πρόνοιαν διαφεύγει, καὶ ὅτι ἀμετάβλητος ἡ τῆς θείας προνοίας τάξις, καὶ ὡς οὐκ ἀνάγκη διὰ τοῦτο τὰ ἐξ αὐτῆς προϊόντα ἐξ ἀνάγκης πάντα προίεναι. Ὡστε οὖν ταῦτα φανερωθῆναι, πρῶτον θεωρητέον ἂν εἴη ἂ καὶ πρότερον
f. 104^v | εἴρηται, ὅτι τοῦ Θεοῦ πάντων ὄντος αἰτίου τῶν ὄντων, ἡ τῆς αὐτοῦ προ-
15 νοίας τάξις ἀπᾶσι περιπλέκεται· οἷς γὰρ τὸ εἶναι δεδῶρηται, τούτοις καὶ τὸ συντηρεῖσθαι χαρίζεται εἰκότως, καὶ τὴν ἐν τῷ ἐσχάτῳ τέλει τελειότητα. Ἐπεὶ δὲ ἅπαν προνοοῦν προμελετᾷ μὲν τὴν τάξιν, καθιστᾷ δὲ αὐτὴν ἔπειτα ἐν τοῖς τῇ προνοίᾳ ὑποκειμένοις, ὧν τὸ μὲν τῇ γνωστικῇ προσήκει δυνάμει τὸ πρότερον, τὸ δὲ, τῇ πρακτικῇ, τοῦτο διαφέρουσιν ἀλλήλων
20 ταυτί, ὅτι ἐν μὲν τῷ τὴν τάξιν προμελετᾷν τοσοῦτῳ τελειότερα ἢ πρόνοια ὅσῳ μᾶλλον καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων ἡ τάξις αὐτῆς προάγεσθαι δύναται· τὸ γὰρ ἡμᾶς μὴ δύνασθαι προμελετᾷν τὴν τῶν μερικῶν πάντων τάξιν περὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν ὀφείλοντα διοικεῖσθαι ἐκ τῆς ἀσθενείας τῆς ἡμετέρας πρόβεισι γνώσεως, ἥτις τοῖς μερικοῖς πᾶσιν οὐ δύναται περιπλέκεσθαι·
25 τοσοῦτῳ δὲ ἕκαστος ἐν τῷ προνοεῖσθαι σοφώτερος, ὅσῳ δύναται πλείω προμελετᾷν μερικά· οὐ δὲ ἡ πρόνοια ἐν μόνοις τοῖς καθόλου συνίσταται, ὀλίγον μετέχει φρονήσεως· τὸ δ' ὁμοίον καὶ ἐν ταῖς πρακτικαῖς τέχναις ἀπάσαις ἐστίν. Ἐν δὲ τῷ τὴν προμελετηθεῖσαν τάξιν ἐπιτιθέναι τοῖς πράγμασιν τοσοῦτῳ βελτίων καὶ τελειότερα ἐστίν ἢ τοῦ ποιούντος πρόνοια
30 ὅσῳ καθολικωτέρα ἐστὶ, καὶ πλείους λειτουργίαι τὴν αὐτοῦ προβούλευσιν τοῖς πράγμασιν ἐφαρμόζουσιν, ἐπεὶ καὶ αὐτό, ἡ τῶν λειτουργημάτων διάθεσις, μέγα μέρος τῆς προνενοημένης τάξεως ἔχει. Ἀνάγκη δὲ τὴν θείαν πρόνοιαν ἐσχάτως εἶναι τελείαν· ἀπλῶς γὰρ καὶ καθόλου τέλειος δέδεικται ὁ Θεὸς ἐν τῷ πρώτῳ. Ἐν τῷ προνοεῖσθαι τοίνυν τῷ τῆς αὐτοῦ σοφίας
35 προβουλεύματι, τάττει τὰ αἰώνια πάντα, καθόσον ἂν ἐλάχιστα δοκῇ. Τὰ δὲ τι τῶν πραγμάτων ποιούντα ὀργανικῶς ποιεῖ ὑπ' ἐκείνου κινούμενα, καὶ ἑαυτὰ παραμιγνύοντα διακονοῦσι πρὸς τὴν ἐξ αἰδίου τάξιν τῆς θείας προνοίας, τὸ νοηθέν, ἵν' οὕτως εἴποιμι, ἐν τοῖς πράγμασιν ἐξαπλοῦνται. Εἰ δὲ πάντα τὰ ποιεῖν δυνάμενα ἐν τῷ ποιεῖν ἐκείνῳ διακονεῖν ἀνάγκη,
40 ἀδύνατον τῶν ποιούντων τι κωλύειν τὴν ἀποπλήρωσιν τῆς θείας προνοίας,

ἐναντίον τι ταύτη ποιούν· ἀλλ' οὐδὲ τὴν θείαν πρόνοιαν δυνατὸν κωλυθῆναι, τινὸς ποιούντος ἢ πάσχοντος ἀσθενεία, | ἢ τῆ τοῦ προνοούντος f. 105 μεταβολῆ· πᾶσά τε γὰρ δύναντις ποιητικὴ καὶ παθητικὴ κατὰ τὴν θείαν πρόνοιαν ἐν τοῖς πράγμασιν ἐξ αἰτίας ἐστὶ, καὶ ὁ Θεὸς πάντη δέδεικται ἀμετάβλητος. Λείπεται τοίνυν τὴν θείαν πρόνοιαν ἀδύνατον εἶναι ἀκυρωθῆναι.

Πάλιν θεωρητέον ἂν εἴη, ὅτι πᾶν ποιούν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν τείνει, καὶ τὸ βέλτιον, ὡς οἶόν τε· ταῦτα δὲ ἐν τῷ παντὶ καὶ τοῖς μέρεσιν οὐ τὸν αὐτὸν θεωροῦνται τρόπον. Ἐν μὲν γὰρ τῷ παντὶ ἀγαθὸν ἢ ἀκεραιότης, ἢ ἐκ τῆς τῶν μερῶν τάξεως καὶ συνθέσεως προΐουσα· ὅθεν βέλτιον αὐτῷ 10 ἢ ἐν τοῖς μέρεσι διαφορά, ἢς ἄνευ ἢ τάξις καὶ ἢ τοῦ παντὸς τελειότης οὐ δύναται εἶναι. Εἰ γὰρ καὶ τῷ ποδὶ βέλτιον ἂν ἦν ὀφθαλμῷ μᾶλλον εἶναι, ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀτιμωτέροις μέρεσιν, ἀλλὰ τὸ ὅλον σῶμα ἀτελέστατον ἦν, τῆς τοῦ ποδὸς λειτουργίας ἐστερημένον. Πρὸς ἕτερον τοίνυν τοῦ μερικῶς ποιούντος ὁ σκοπὸς τείνει, καὶ πρὸς ἕτερον ὁ τοῦ καθόλου. 15 Τὸ μὲν γὰρ ἀπολελυμένως πρὸς τὸ τοῦ μέρους ἀγαθὸν τείνει καὶ ποιεῖ τοῦτο καθόσον δύναται βέλτιον· τὸ δὲ καθόλου ποιούν εἰς τὸ τοῦ ὅλου ἀγαθὸν τείνει· ὅθεν δύναται τις εἶναι στέρησις παρὰ τὸν τοῦ μερικῶς ποιούντος σκοπὸν, κατὰ δὲ τὸν σκοπὸν τοῦ καθόλου ποιούντος· ὡσπερ ἢ τῆς γυναικὸς γέννησις παρὰ τὸν σκοπὸν τῆς μερικῆς ἐστὶ φύσεως, ἦτοι 20 τῆς ἐν τῷ σπέρματι τῷδε δυνάμεως, σκοπούσης τελειῶσαι τὸν τόκον ὡς δύναται βέλτιον, κατὰ δὲ τὸν σκοπὸν τοῦ καθόλου ποιούντος, ὃν ἄνευ γυναικὸς ἀδύνατον πληρωθῆναι ἐν τῇ τῶν ἄλλων ζώων γεννήσει· τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ πάσης φθορᾶς καὶ μειώσεως καὶ ἐνδείας. Εἰσὶ γὰρ κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς καθόλου φύσεως, οὐ μέντοι τῆς μερικῆς· ἕκαστον γὰρ 25 φεύγει τὴν στέρησιν. Ὅθεν ὁ μὲν σκοπὸς τοῦ μερικῶς ποιούντος, τέλειον γενέσθαι τὸ ἔργον ἐν τῷ αὐτῷ γένει, ὡς δυνατὸν· τοῦ δὲ καθόλου ποιούντος, γενέσθαι τέλειον κατὰ συμβεβηκὸς τοιαύτη τελειότητι, οἶον ἔνθα μὲν ἄρρενος τελειότητι, ἔνθα δὲ γυναικός. Τῶν δὲ μερῶν τοῦ ὅλου πρώτη διάκρισις, ἢ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ ἐνδεχόμενον. Τῶν μὲν γὰρ ὄντων τὰ 30 ὑψηλότερα ἀναγκαῖα καὶ ἀφθαρτα καὶ ἀκίνητα, ἢς δὴ ἕξεως τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀποδίδει τὰ ἄλλα, ὅσῳ μᾶλλον ἐν τῇ κατωτέρῳ καθίστανται τάξει, | οὕτως, ὥστε τὰ ἔσχατα φθείρεσθαι μὲν κατὰ τὸ εἶναι αὐτῶν, κινεῖσθαι f. 105^v δὲ κατὰ τὰς ἰδίας διαθέσεις, τὰ τε ἀποτελέσματα αὐτῶν οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἀλλ' ἐνδεχομένως προάγειν. Ἐκαστον τοίνυν τῶν ποιούντων, μέρος ὃν τοῦ 35 παντός, σκοπεῖ μὲν καθόσον δύναται ἐν τῷ ἑαυτοῦ εἶναι καὶ τῇ φυσικῇ διαθέσει διαμένειν, καὶ τὸ ἑαυτοῦ ἀποτέλεσμα ἴστασθαι ποιεῖν. Ὁ δὲ Θεός, τοῦ παντός ὢν κυβερνήτης, βούλεται τὸ αὐτοῦ ἀποτέλεσμα ἐνταῦθα μὲν ἡρεμεῖν κατὰ τὸν τῆς ἀνάγκης τρόπον, ἐνταῦθα δὲ ἐνδεχομένως· καὶ πρὸς τοῦτο διαφόρους αἰτίας αὐτοῖς ἐφαρμόζει, τούτοις μὲν ἀναγκαῖας, 40

ἐκείνοις δὲ ἐνδεχομένας. Ὑπὸ τὴν τῆς προνοίας ἄρα τάξιν πίπτει καὶ τοῦτο τὸ οὐ μόνον ἀποτελέσμα τι εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μὲν ἀναγκαῖον, ἐκεῖνο δὲ ἐνδεχόμενον εἶναι. Καὶ κατὰ τοῦτο τινὰ μὲν τῶν τῆς θείας ὑποκειμένων προνοία ἀναγκαῖά εἰσι, τινὰ δὲ ἐνδεχόμενα, οὐ μέντοι πάντα ἀναγκαῖα. Φανερόν τοίνυν, ὡς ἡ θεία προνοία αἰτία ἐστὶ καθ' αὐτὴν τοῦδὲ τοῦ μέλλοντος ἀποτελέσματος, ἐστὶ δὲ καὶ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ παρελθόντος, μᾶλλον δὲ ἐξ αἰδίου, οὔτε δὲ ἀνάγκη γίνεται τὸ ἀποτελεσμα διὰ τοῦτο· ἐστὶ γὰρ ἡ θεία προνοία αἰτία καθ' αὐτὴν τοῦ τὸ μὲν ἐνδεχομένως προελθεῖν, τὸ δὲ ἀκυρωθῆναι μὴ δύνασθαι· οὔτε ἀληθές ἐστὶ τὸ συνημμένον τοῦτο· εἰ ὁ Θεὸς τοῦτ' ἐπὶ τὸ μέλλον προήδει, τοῦτ' ἐστὶ· ἀλλ' ὅτι οὕτως ἐστὶ ὡς ὁ Θεὸς προήδει τοῦτ' εἶναι μέλλον· προήδει δὲ τοῦτ' εἶναι μέλλον ἐνδεχομένως. Ἐπιτεταί τοίνυν ἀψευδῶς, ὡς ἐστὶ, ἐνδεχομένως δὲ καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης. Οὔτε, εἰ πάντα ὑπὸ τῆς θείας ἄγονται προνοίας, οὐδὲν ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν· οὕτω γὰρ εἰσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προεγνωσμένα, ὡσθ' ὑφ' ἡμῶν ἐλευθέρως γίνεσθαι, ἅτε τῆς θείας προνοίας οὐ μόνον τῶν ἀποτελεσμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν αἰτίων καὶ τῶν τρόπων τοῦ εἶναι ὑποκειμένων. Ἀλλὰ καὶ προσήκει τῆς θείας προνοίας τὸ ταῖς δυναμέναις ἀσθενεῖν αἰτίαις ἐνίοτε συγχωρεῖν ἀσθενεῖν, ποτὲ δὲ ταύτας τῶν ἀποτελεσμάτων ἔνεκα συντηρεῖν. Ὅθεν ἐκ τῆς ἀσθενείας τῶν δευτέρων αἰτίων οὐκ ἀναιρεῖται τὸ βέβαιον τῆς προνοίας, καὶ ὅσα ἄλλα δοκεῖ προσίστασθαι τῷ βεβαίῳ τῆς θείας προνοίας ἐν τῷ περὶ τῆς θείας σοφίας κεφαλαίῳ λέλυται ἱκανῶς.

f. 106 XCV. — Ὅτι τὸ ἀκίνητον τῆς θείας προνοίας οὐκ ἀναιρεῖ
 25 τὸ χρήσιμον τῆς εὐχῆς.

Ὡς γὰρ ἀνάγκη τοῖς προνοουμένοις οὐκ ἐπιτίθησιν, οὕτως οὐδὲ τὸ τῆς εὐχῆς χρήσιμον ἀναιρεῖ. Οὐ γὰρ τὴν εὐχὴν τούτου χάριν ἐκχέομεν πρὸς τὸν Θεὸν ὥστε τὸ τῆς προνοίας αἰώνιον μεταβάλλεσθαι· ἀδύνατον γάρ· ἀλλ' ἵνα τις παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὐ ἐφίεται τύχη· ταῖς γὰρ εὐσεβέσι τῆς λογικῆς κτίσεως ἐπιθυμίαις ἀρμόζον ἐστὶ συγκατατίθεσθαι τὸν Θεόν, οὐχ ὡς τῶν ἡμετέρων ἐπιθυμιῶν τὸν ἀκίνητον κινουσῶν Θεόν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς ἐκείνου προϊόντος ἀγαθότητος τοῦ τελειοῦν οἰκείως τὰ ἐπιθυμητά. Ἐπεὶ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ φύσει πάντα ἐφίεται, τῆ δ' ὑπεροχῇ τῆς θείας ἀγαθότητος προσήκει τὸ εἶναι καὶ εὖ εἶναι· πᾶσι τάξει τινὶ διανέμειν, ἐπόμενόν ἐστὶ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητι καὶ τὸ τὰς δι' εὐχῆς ἐξαπλουμένας ἐπιθυμίας εὐσεβεῖς οὔσας ἀναπληροῦν. Εἰ γὰρ τὸ τῆς κτίσεως ἀγαθὸν ἐκ τῆς θείας παράγεται ἀγαθότητος καθ' ὁμοιότητα, τὸ δὲ συγκατατίθεσθαι τοῖς αἰτούσι τὰ πρόποντα καὶ μὴ ἀπαναίνεσθαι, ἐλευθεριότης καὶ

31 κινουσῶν: κινούντων A

ἠπιότης καὶ οἶκτος καὶ ἐλεημοσύνη καὶ εὐσπλαγχνία μάλιστα ἐν ἀνθρώποις ἐπαινεῖται, πολλῶ μᾶλλον τῇ θείᾳ πρέπον ἂν εἴη ἀγαθότητι τῶν εὐσεβῶν εὐχῶν ἐπακούειν.

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν Ψαλμοῖς· „Θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει καὶ εἰσακούσεται“, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ὁ 6 Κύριος· „Πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει“.

ΧΟΝΙ.

Εἰ δὲ πολλάκις αἰτοῦντες οὐκ εἰσακούονται, τοῦτ' ἐστὶ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸ αἰτούμενον ἀληθῶς ἀγαθόν, ἀλλὰ δοκοῦν ἀγαθόν, ἀπλῶς δὲ κακόν, 10 ὡς ἐν τῇ Ἰακώβου ἐπιστολῇ· „Αἰτεῖτε καὶ οὐ λαμβάνετε, ὅτι κακῶς αἰτεῖσθε“· ἢ τοῦτ' ἐστὶ διὰ τὸ μὴ καρτερεῖν καὶ προσεδρεύειν ἐν τῇ εὐχῇ, πρὸς ὃ εἴρηται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν· „Δεῖ πάντοτε προσεύχεσθαι καὶ μὴ ἐκκαμεῖν“· καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς πρώτη· „Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε“.

15

Ἔτι δεῖ πρὸς τοῦτο θεωρίας καὶ τῆς μετ' εὐνοίας ἐφέσεως, καὶ μετρίου καὶ βεβαίου σκοποῦ. Ὅθεν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς λέγεται· „Ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν προσευχὴν τῶν ταπεινῶν“. Ἡ οὖν μὴ οὕτω πλησιάζουσα τῷ Θεῷ εὐχὴ οὐ προσήκουσά ἐστιν ὑπακούεσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ἔτι, τῷ τῆς φιλίας λόγῳ ὁ Θεὸς εἰσακούει τὰς εὐχὰς τῶν δούλων· οἱ 20 δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλίαν ἐκκλίνοντες οὐ δίκαιοι εἰσακούεσθαι· διὸ ἐν τῷ Ἰσαΐα λέγεται· „Ὅταν πληθύνετε τὰς εὐχὰς ὑμῶν, οὐκ εἰσακούσομαι· f. 106^v αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἱματὸς εἰσι πλήρεις“. Ἐντεῦθεν πολλάκις οὐκ εἰσακούεται καὶ φίλος Θεοῦ, ὅταν ὑπὲρ μὴ φίλων τοῦ Θεοῦ δέηται, ὡς ἐν τῷ Ἰερεμιά· „Σὺ δὲ μὴ προσεύχου ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τούτου, μήδ' ἀνάλαβε ὑπὲρ 25 αὐτῶν ὕμνον ἢ εὐχὴν, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου“.

Ἔστι δ' ὅτε καὶ οὐς μάλιστα φιλεῖ, τούτων οὐκ ἀποπληροῖ τὰς δεήσεις, ἢ ἀποπληρώσῃ ὁ μᾶλλον τῷ ζητοῦντι συνοίσει. Ὅθεν καὶ τὸν τῆς σαρκὸς σκόλοπα τῷ Παύλῳ τρεῖς ζητήσαντι οὐ μετεκίνησεν, προειδὼς χρήσιμον αὐτῷ τοῦτ' εἶναι, πρὸς τὴν τῆς μετριοφροσύνης συντήρησιν· ὡς ἐν τῷ κατὰ 30 Ματθαῖον εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τινὰς· „Οὐκ οἶδατε τί αἰτεῖσθε“· καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· „Τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα καθὼς δεῖ, οὐκ ἴσμεν“. Φανερόν οὖν, ὅτι τῶν παρὰ Θεοῦ αἰτία καὶ αἱ εὐχαὶ καὶ αἱ εὐσεβεῖς ἐπιθυμίαι. Ὡσπερ δὲ τὰς ἄλλας αἰτίας οὐκ ἀναιρεῖ ἢ θεία πρόνοια, ὡς ἐδείχθη, διὰ τὴν ἐν τῷ παντὶ τάξιν, ὅθεν οὐδὲ μάχονται αὐταὶ τῇ προνοίᾳ, 35 διακονοῦσι μὲν οὖν τοῖς ταύτης ἀποτελέσμασιν, οὕτω καὶ αἱ πρὸς τὸν Θεὸν

4 Ps. 144, 19 6 Matth. 7, 8 11 Iac. 4, 3 13 Luc. 18, 1 14 I Thess. 5, 17
17 Ps. 101, 18 22 Is. 1, 15 25 Ier. 7, 16 29 τῷ Παύλῳ: τοῦ Παύλου A par
distraktion 31 Matth. 20, 22 32 Rom. 8, 26